

Evropska unija se obavezala da će do 2050. godine postati neutralna prema ugljeniku, a isto su učinile i zemlje Zapadnog Balkana. Ali kako se zagađenje vazduha u regionu pogoršava, njegovo oslanjanje na termoelektrane na uglj čini da cilj izgleda nedostižno

Sa izuzetkom Albanije, koja većinu energije dobija iz hidroenergije, uglj je dominantan izvor energije na Zapadnom Balkanu

Ovo ne samo da oslobađa CO₂, doprinoseći klimatskim promenama, već oslobađa i niz drugih nezdravih hemikalija i čestica koje zagađuju vazduh i utiču na zdravlje ljudi. Zagađenje vazduha dugo je bilo povezano sa preranim smrtima na Zapadnom Balkanu (studija UNEP-a iz 2019. godine otkrila je 5.000 preuranjenih smrti godišnje u samo 19 gradova u regionu), a u novije vreme i sa povećanjem smrtnosti od Covid-19.

Dok aktivisti za zaštitu životne sredine i zvaničnici EU, kao što je evropska poslanica Zelenih Viola fon Kramon, nastavljaju da alarmiraju, vlade Zapadnog Balkana izgleda suzdržane da se obavežu na jasno definisan izlaz uglja. Izuzetak je Severna Makedonija, koja je u junu obećala da će izaći iz uglja do 2027.

Trenutno 74 posto svih emisija stakleničkih plinova u regiji dolazi iz energetskeg sektora, prema analizi Climate Action Network Europe (CAN Europe), u kojoj je jasno navedeno da je prelaz na čistiju energiju ključan ako Zapadni Balkan želi smanjenje količine zagađenja koje emituje, i postižu svoje ciljeve ugljen -neutralnosti.

Sledeća faza za region je dostavljanje Nacionalnih energetskeg i klimatskeg planova (NECP) Energetskeg zajednici, što se očekuje u novembru. NECP će obuhvatiti period od 2021. do 2030. godine.

„Napredak je definitivno neujednačen i ambicija nedostaje, ali postoje i koraci u pravom smeru“, kaže Alekandru Mustata, aktivista grupe za pritisak Europe Beyond Coal.

Pored obećanja Severne Makedonije, Srbiju su podržali za stavljanje termoelektrane na uglj Kolubara B na led.

„Nažalost, ukidanje uglja još ne znači dekarbonizaciju energetskeg sektora. Nedostaju pozitivne mere - podsticaji za obnovljive izvore energije, energetskeg efikasnost i savremene tehnologije jednostavno još ne postoje. Umesto toga, čini se da su političkeg akteri podložni lažnim obećanjima gasnog lobija u regionu. Zasad se ne čini da će glavni cilj NPEK -a biti blagovremeno postizanje dekarbonizacije, niti da će biti koherentni s drugim strategijama“, upozorava Mustasa.

U Srbiji je barem - ako je verovati izjavama predsednika Aleksandra Vučića - izlaz na uglj možda još daleko.

„Srbija neće bežati od svojih kapaciteta za uglj, od svojih termokapaciteta i neće ih se

odreći. To znači da ćete imati posao narednih deset, dvadeset i trideset godina ", rekao je Vučić u avgustu obeležavajući Dan rudara.

Mit o jeftinom uglju

To je dobra ilustracija onoga što Viktor Berišaj iz CAN Europe, nevladine organizacije koja se bori protiv klimatskih promena, naziva „mitom o uglju“.

„Političari su stalno koristili ugalj za svoje političke kampanje, obećavajući poslove i stabilnu ekonomiju, zasnovanu na mitu da je ugalj jeftin“, kaže on za Emerging Europe.

Ovaj mit se uvek iznova ruši otkad ugalj postaje sve skuplji za upotrebu. Termoelektranama na ugalj je potreban veći kvalitet uglja za sagorevanje, dok je ugalj u regionu lošeg kvaliteta, naime lignit.

Osim toga, Berišaj ističe da se poslovanje sa ugljem u velikoj meri oslanja na javne subvencije. Prema Sekretarijatu Energetske zajednice, region je subvencionisao sektor uglja u iznosu od 150 miliona evra u 2018. i 2019. godini.

Berišaj kaže da bi uvođenje poreza na ugljenik prisililo gašenje elektrana na ugalj.

„Ako bi se uveo porez od samo 20 evra po toni CO₂ – današnja cena ugljenika u EU je oko 55 evra po toni – srpsko komunalno preduzeće bi moralo da plati 600 miliona evra“, objašnjava on.

Čak i u Crnoj Gori, koja ima značajne hidroenergetske kapacitete, ugalj je i dalje problem, posebno u regionu Pljevalja gde egzistencija velikog broja ljudi zavisi od rudnika uglja i termoelektrane.

„Zbog toga i zbog ekonomskih uslova u kojima se nalazi, crnogorska [energetska] transformacija neće biti tako laka i brza kao u zemljama EU. Tranzicija se ne može izvršiti na način da će ostati bez posla, ali mora se pronaći način da se ta radna mesta transformišu kroz zelenu ekonomiju, koja bi garantovala održivost za buduće generacije“, kaže Miodrag Karadžić iz Udruženja mladih ekologa Nikšić.

Zabrinjavajuće je što se u Bosni planiraju nove termoelektrane.

“Dok Bosna i Hercegovina ne promeni svoju strategiju, politiku i zakone koji će postepeno smanjivati zavisnost od uglja i povećavati omer obnovljivih izvora, tranzicija energije bit će spora, nepravedna i štetna za okolinu, ekonomiju i društvo”, kaže Majda Ibraković iz banjalučkog Centra za životnu sredinu

Za Kosovo će svaka tranzicija energije biti teška jer se više od 90 odsto njegovih instaliranih energetske kapaciteta temelji na uglju

„Drugi izazov tranzicije je pristupačnost cena. Već duže vreme nominalne cene energije na Kosovu su niske zbog nedostatka investicija, subvencija državne pomoći za ugalj i

nedostatka konkurentnog tržišta“, objašnjava Dardan Abazi, šef istraživanja u Institutu za razvojnu politiku u Priština

„Očekuje se da će novo uvedeni porez na ugljenik, zajedno sa njegovim modalitetima, biti izazov, posebno za poslovni i proizvodni sektor. Ovi izazovi čine imperativ za Kosovo da brzo usvoji novu energetska strategiju, promoviše i podstakne socijalni dijalog i uvede jasne politike koje reformišu energetska sistem uz korišćenje mogućnosti za ubrzanje novih radnih mesta i novih ekonomskih struktura“.

Realna očekivanja

Jasno je da put ka energetska tranziciji Zapadnog Balkana neće biti lak. Ali kakva bi bila realna očekivanja?

„Postizanje konkretnog cilja bilo bi polazište“, kaže Berišaj.

„Ako bi se zemlje Zapadnog Balkana legalno obavezale na ugljičnu neutralnost do 2050. godine, zemlje mogu pronaći odgovarajuće puteve da to zaista i postignu“.

Stvari koje bi mogle pomoći regionu uključuju integraciju tržišta i spajanje – obaveze koje proističu iz Ugovora o energetska zajednici – i za koje Berišaj objašnjava da bi mogle pomoći u deljenju resursa i smanjiti troškove snabdevanja energijom.

Prema Mustatau, predloženi mehanizam za prilagođavanje granice ugljen -dioksida, koji ima za cilj da izjednači uslove između EU i zemalja koje ne oporezuju emisiju CO₂, još je jedan korak u pravom smeru.

„Smatramo da je najbolji način da se postavi put ka klimatska neutralnosti na Zapadnom Balkanu korišćenjem ovih sredstava za podršku dekarbonizaciji energetska sistema u ovim zemljama, kao i za diverzifikaciju lokalnih ekonomija koje se i dalje oslanjaju na ugalj“, on kaže.

Na kraju, međutim, postoji ograničenje u uključivanju EU i Zapadni Balkan će jednostavno morati ozbiljno shvatiti dekarbonizaciju

„Klimatska akcije trebale bi biti prioritet svake zemlje kako bi postale otporne na globalno zagrijavanje. Akcija odozdo prema gore, koju podržavaju lokalne, regionalne i nacionalne vlade ostaje ključna. U tu svrhu mogu se koristiti već postojeći instrumenti koji dolaze iz EU, kao što je finansiranje IPA [Instrument za pretpristupnu pomoć]“, zaključuje Mustata.

Izvor: Emerging Europe